

ญี่ปุ่นจะเป็นแม่แบบ การพัฒนาของไทย ได้หรือไม่*

ขุนทอง อินทร์ไทย

เนื่องจาก ประเทศญี่ปุ่นสามารถพัฒนาเศรษฐกิจของ
ตนให้เจริญก้าวหน้าขึ้นมาในระยะเวลานับรวดเร็ว ปัจจุบัน
ประชาชนมีระดับชีวิตความเป็นอยู่สูง และเป็นชาวเอเชีย
ด้วยกัน จึงเป็นประเทศที่ชาวเอเชียอื่นๆ ที่อยู่ในระยะ
พัฒนาประเทศต้องการเอาญี่ปุ่นเป็นแม่แบบในการพัฒนาประ
เทศของตน ดังจะเห็นได้จากนโยบาย “เลียนแบบญี่ปุ่น”
ของรัฐบาลสิงคโปร์ และนโยบาย “แลตะวันออก” (Look
East Policy) ของรัฐบาลมาเลเซีย เป็นต้น นโยบาย
ดังกล่าวนี้เป็นที่กล่าวขวัญกันอย่างกว้างขวางทั้งในญี่ปุ่นและ
ประเทศอื่นๆ ในเอเชีย

สำหรับประเทศไทยนั้นยังไม่ปรากฏอย่างเด่นชัดว่าผู้
นำของประเทศแสดงเจตจำนงค์ที่จะถือญี่ปุ่นเป็นแม่แบบ แต่
อย่างไรก็ตาม คนไทยเกือบทุกวงการคงจะให้ความสนใจ
ต่อวิธีการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพของญี่ปุ่น ส่วนที่

* เอกสารสัมมนาวิชาการเรื่อง “ประเด็นควรรวิจัยใน
ไทย-ญี่ปุ่นปัจจุบัน” “30-31 มีนาคม 2527 จัดโดย
โครงการไทย-ญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชีย ภาควิชา
สังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ สมาคม
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย สถาบันวิจัยสังคม
และมูลนิธิญี่ปุ่น ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ว่า ถึงกับจะเอาของเขามาเป็นแม่แบบในการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยหรือไม่นั้น คงจะต้องพิจารณากันจากหลายแง่หลายมุม ในฐานะที่ผมเองได้ติดตามศึกษาเรื่องของญี่ปุ่นมาพอสมควร จึงขอเสนอความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้เพื่อเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งในการอภิปรายและติดตามศึกษาต่อไป

ทำไมการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นจึงเป็นไปได้ อย่างรวดเร็วว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย

เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางแล้วว่า การพัฒนาเศรษฐกิจของไทยและญี่ปุ่นในรูปการเลียนแบบจากตะวันตกได้เริ่มมาพร้อมๆ กัน คือสมัยการเปลี่ยนแปลงเมจิ ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 ของไทยเรา แต่เมื่อร้อยปีให้หลังของญี่ปุ่นไปเร็วกว่าของไทยมาก ทำไมจึงเป็นเช่นนั้นคงจะเป็นที่เข้าใจกันดีในวงการวิชาการ ผมจะไม่ขอพูดถึงวิธีการพัฒนาเศรษฐกิจของสองประเทศนี้โดยละเอียด แต่อยากจะขอชี้ว่า ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของสองประเทศโดยสังเขปมีดังต่อไปนี้ คือ

ประการแรก การเอาอย่างประเทศในโลกตะวันตก ในระยะแรกผู้นำของญี่ปุ่นได้เน้นถึงความสำคัญของเทคโนโลยีและวิชาการของตะวันตกอย่างจริงจัง โดยการส่งนักเรียนไปศึกษาวิชาดังกล่าว ในประเทศตะวันตก ประเทศไทยก็ส่งเด็กไปเรียนในยุโรปและสหรัฐอเมริกาในระยะแรก แต่มักไปเรียนวิชาทางสังคมศาสตร์มากกว่าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นอกจากนั้น นักศึกษาไทยส่วนมากคัดไปจากวงการที่แคบกว่าของญี่ปุ่น

ประการที่สอง ผู้นำของญี่ปุ่นเห็นความสำคัญของการพัฒนาอุตสาหกรรม ตั้งแต่เริ่มพัฒนาใหม่ๆ จึงได้ส่งเสริมการก่อตั้งโรงงานขึ้นอย่างจริงจัง รัฐบาลยอมเสียสละการพัฒนาภาคเกษตรกรรมโดยการเก็บภาษีที่ดินสูงมากเพื่อนำมาเป็นทุนในการพัฒนาอุตสาหกรรม นอกจากนั้นยังยอมจ้างผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศมาช่วยสอนชาวญี่ปุ่นทั้ง

ในด้านเทคนิคการผลิต และการบริหารโรงงานด้วยค่าจ้างที่สูงมาก ทำให้การพัฒนาอุตสาหกรรมในระยะแรกก่อตั้งขึ้นมาได้ และพ่วงตัวได้ในระดับหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันผู้นำของประเทศไทย ยังไม่ค่อยเห็นคุณค่าของการพัฒนาอุตสาหกรรม จึงไม่ปรากฏว่ามีความพยายามในการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเหมือนของญี่ปุ่น ในขณะที่การอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นได้เริ่มมาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 แล้ว การพัฒนาอุตสาหกรรมของไทย เพิ่งเริ่มกันอย่างจริงจังในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นธรรมดาที่คนที่ทำอะไรก่อนย่อมมีประสบการณ์มากกว่าและให้ผลเร็วกว่าคนที่ทำทีหลัง

ประการที่สาม เศรษฐกิจของญี่ปุ่นเริ่มปูพื้นฐานไว้ก่อนสงครามก็จริง แต่เพิ่งมาเจริญขึ้นในอัตราที่รวดเร็วจริงๆ ก็ในช่วงหลังสงครามโลกนี้เอง ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เศรษฐกิจเจริญเร็วก็คือ "งบประมาณการป้องกันประเทศต่ำ" กล่าวคือไม่ถึงร้อยละหนึ่งของผลิตภัณฑ์รวมประชาชาติ (GNP) และไม่ถึงร้อยละ 5 ของงบประมาณค่าใช้จ่ายทั้งหมดของประเทศ

โดยเหตุนี้ญี่ปุ่นจึงสามารถสะสมทุนไว้พัฒนาเศรษฐกิจได้ในอัตราที่สูงทั้งในภาครัฐบาลและเอกชน การมีทุนมากย่อมช่วยให้เศรษฐกิจเจริญได้รวดเร็วโดยไม่จำเป็นต้องไปขอกู้เงินจากต่างประเทศ เมื่อเทียบกับญี่ปุ่นแล้วงบประมาณในการป้องกันประเทศของไทยสูงมาก ดังเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าเงินทุนในการพัฒนาประเทศ ต้องคอยกู้เงินจากต่างประเทศจนก่อให้เกิดมีหนี้สินต่างๆ ติดตามมา

ประการที่สี่ ผลจากการพ่ายแพ้สงครามทำให้ญี่ปุ่นมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย สละตนออกจากอิทธิพลของคณะทหาร ทำให้ประเทศมีฐานที่กว้างขวาง จนสามารถระดมเงินออมของชาติจากแหล่งต่างๆ เข้าร่วมกัน

พัฒนาประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ และเสมอภาคกัน ก่อให้เกิดความมั่งคั่ง และความเป็นธรรมในสังคมในระดับที่คนส่วนมากพอใจ จนยอมรับว่าตนเป็น "คนชั้นกลาง" สำหรับในประเทศไทยสิ่งเหล่านี้คงยังเป็นปัญหาที่จะต้องคิดกันต่อไป

ประการที่ห้า การปฏิรูปที่ดินที่ได้ผลของญี่ปุ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยปลดปล่อยชาวนาและเพิ่มประสิทธิภาพของการพัฒนาการเกษตรอย่างแท้จริง ในประเทศไทยปัญหาการถือครองที่ดินยังคงเป็นปัญหาที่สำคัญ และการปฏิรูปที่ดินก็ดำเนินไปอย่างเชื่องช้า จึงยังไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาของชาวนาได้ในอนาคตอันใกล้ หลักการปฏิรูปที่ดินที่ได้ผลของญี่ปุ่นเกิดจากการบีบบังคับโดยอิทธิพลนอกระบบ คือการบัญชาการของแมคอาเธอร์ จากสหรัฐอเมริกา การปฏิรูปที่ดินในระบบในภาวะที่สำคัญนั้นเป็นการยากที่จะทำให้ได้ผล

ชาวนาญี่ปุ่นนอกจากจะไม่ต้องเสียค่าเช่าแล้ว ยังได้รับการประกันราคาข้าวจากรัฐบาล ทำให้ชาวนาไม่มีปัญหาในการตลาดอย่างของไทย นี่ก็เป็นปัญหาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในการพัฒนาการเกษตรที่ต่างกันทั้งสองประเทศ

ประการที่หก ธุรกิจเอกชนของญี่ปุ่นเน้นเรื่องการพัฒนาเทคโนโลยีภายในบริเวณของตน โดยการกันกำไรไว้ในอัตราสูง และระดมทุนประดิษฐ์คิดค้นเข้าพัฒนาผลิตภัณฑ์ของบริษัท จนสามารถผลิตสินค้าชนิดแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่มีคุณภาพและราคาย่อมเยาจนเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคจากทั่วโลก ในขณะที่เดียวกันธุรกิจเอกชนในเมืองไทยส่วนใหญ่ยังอยู่ในรูปธุรกิจครอบครัว มุ่งหากำไรในระยะสั้นจากการผูกขาดและเทคนิคในการธุรกิจอื่น ๆ โดยไม่ค่อยคำนึงถึงผลประโยชน์ในระยะยาว และไม่คำนึงถึงการแข่งขันในระดับสากล จึงไม่ค่อยสนใจที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเอง ให้สามารถแข่งขันกับของชาติอื่นได้เหมือนดังของญี่ปุ่น ถ้า

เมืองไทยยังแก้จุดอ่อนข้อนี้ไม่ได้ ก็จะเป็นการยากยิ่งที่จะพัฒนาเศรษฐกิจของไทยให้ทัดเทียมกับเศรษฐกิจญี่ปุ่น หรือชาติอื่น ๆ ที่เจริญแล้ว

ประการที่เจ็ด วิธีการทำงานที่เน้นความร่วมมือทำงานกันเป็นกลุ่มของญี่ปุ่นนั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่ง ที่ทำให้ธุรกิจของญี่ปุ่นดำเนินไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพจนสามารถแข่งขันกับชาติอื่นใดในโลกได้ ระบบการทำงานของไทยยังเน้นความสามารถของบุคคลเป็นหลัก และยากที่จะทำงานร่วมมือกันได้อย่างแท้จริง นอกจากนั้นการบริหารงานในบริษัทของญี่ปุ่น ยังเน้นเรื่องมนุษยสัมพันธ์ ความเสมอภาค และการแบ่งปันกันในอัตราที่ค่อนข้างเป็นธรรม จึงเปิดโอกาสให้พนักงานของบริษัททุ่มเททั้งพลังกายและใจให้แก่บริษัทของตน อันเป็นผลทำให้ธุรกิจก้าวหน้าดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ของเมืองไทยยังถือระบบตัวใครตัวมัน ไม่คำนึงถึงความร่วมมือในระดับประเทศ บางครั้งรัฐบาลกับวงการธุรกิจเดินคนละทิศทางการกัน ในบริษัทเดียวกันก็แบ่งเป็นชนชั้นผู้นำบริหารและคนงานการแบ่งปันกันยังขาดความเป็นธรรม นี่ก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่ง ที่ส่งผลสะท้อนถึงผลของการพัฒนาเศรษฐกิจต่างกันระหว่างของไทยกับของญี่ปุ่น

อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงอาจจะมีปัจจัยอื่น ๆ อีกที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยกับญี่ปุ่น เช่น สภาพทางภูมิศาสตร์ แนวความคิด ความขยันหมั่นเพียรของประชาชน ระบบการศึกษา และขบวนการพัฒนาในทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

ประเทศไทยจะเลียนแบบญี่ปุ่นได้หรือไม่

ถ้าหากว่า ประเทศไทยต้องการที่จะถือญี่ปุ่นเป็นแม่แบบในการพัฒนาเศรษฐกิจของเรานั้น จะเอาอย่างในด้านใดด้านหนึ่งอย่างเดียวกงจะไม่ได้ผล จำเป็นต้องพิจารณา

กันทั้งระบบ และจะเป็นไปได้หรือไม่ที่ต้องคำนึงความเป็นไปได้ของการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างดังต่อไปนี้คือ

ประการแรก ในด้านการป้องกันประเทศนั้นเป็นไปได้หรือไม่ ที่รัฐบาลไทยจะยอมลดงบประมาณในการป้องกันประเทศมาอยู่ในอัตราที่ใกล้เคียงกับของญี่ปุ่น ซึ่งจะมีผลต่อการสะสมเงินทุนจากภายในประเทศ เพื่อเร่งการพัฒนาเศรษฐกิจและส่งเสริมเศรษฐกิจสวัสดิการทางสังคม

ประการที่สอง เราพร้อมหรือยังที่จะเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบ โดยให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นอย่างแท้จริง จะได้ระดมมันสมองจากฐานที่กว้างทั่วประเทศ เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมในการพัฒนาประเทศโดยพร้อมเพรียงกัน

ประการที่สาม เราพร้อมหรือยังที่จะสร้างสังคมที่มีความเสมอภาคโดยให้ประชาชนจากทุกท้องถิ่นสาขา และฐานะต่าง ๆ ในสังคมได้ได้รับผลของการพัฒนาโดยทัดเทียมกัน โดยการยกเลิกระบบอภิสิทธิ์ผูกขาดและปรับปรุงระบบภาษีอากรให้เป็นธรรม

ประการที่สี่ รัฐบาลจะเอาใจจริงเอาใจลงในเรื่องการปฏิรูปที่ดินแค่ไหน ญี่ปุ่นมิใช่เพียงแต่ว่าได้พัฒนาที่ดินอย่างทั่วถึงแล้วแค่นั้น แต่ยังมึนโยบายประกันราคาข้าวที่ได้ผลอีกด้วย ญี่ปุ่นประกันราคาข้าวได้ผล เพราะปัจจุบันมีชาวนาเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น คนเก่าคณะช่วยคนหนึ่งคนนั้นทำไม่ยาก ในเมืองไทยมีชาวนาอยู่ถึงเกือบร้อยละ 70 คน สามคนจะช่วยคนเจ็ดคนได้ผลจริงหรือ

ประการที่ห้า เจ้าของหรือผู้บริหารของบริษัทห้างร้านจะยอมเปลี่ยนทัศนคติหลักในเรื่องกำไร การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของบริษัท วิธีการบริหารคนงาน ตลอดจนการคำนึงถึงผลประโยชน์ระดับชาติในระยะยาวได้หรือไม่

ประการที่หก คนไทยเราพร้อมที่จะทำงานร่วมกัน

ได้แล้วหรือยัง.....

ดังนั้น การที่ประเทศไทยจะพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญรวดเร็วเหมือนญี่ปุ่นได้นั้น นอกจากจะต้องพิจารณาปัจจัย 6 ประการข้างบนนี้แล้ว ยังต้องพิจารณาถึงปัจจัยในทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง และโครงสร้างอื่นๆ ของญี่ปุ่น ซึ่งแตกต่างจากของไทยมาก

ความจริงเราก็มีวิธีการพัฒนาประเทศแบบไทยๆของเราอยู่แล้ว บางอย่างก็ไปได้ดี บางอย่างก็ล้มลุกคลุกคลานก็ต้องเป็นหน้าที่ของคนไทยเราด้วยกันเองที่จะต้องแก้ปัญหาของตน และเลือกทางเดินของเราเองเพื่อคนไทยด้วยกันทั้งหมดโดยไม่จำเป็นต้องไปเดินวัดเท้าใคร

ประเทศไทยควรจะถือญี่ปุ่นเป็นแม่แบบดีหรือ

จริงอยู่ ประเทศญี่ปุ่นมีความเจริญในทางเศรษฐกิจเท่าที่ผมดูญี่ปุ่นมาราว 20 ปี ผมก็ยังไม่แน่ใจว่าญี่ปุ่นจะเป็นแม่แบบที่ดีในการพัฒนาประเทศ เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วของญี่ปุ่นนั้น ได้ส่งผลในทางลบที่สำคัญไว้ด้วยดังต่อไปนี้ คือ

ประการแรก ในขบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม โรงงานต่างๆ ได้ปล่อยของเสียออกมา จนทำให้สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ จนเกิดเป็นโรคภัยร้ายแรงแก่มนุษย์ เช่น โรคอิโตอิโต หรือมินามะตะเป็นต้น นอกจากนั้นท้องทะเลแม่น้ำ อากาศก็สกปรกลง ป่าไม้ถูกทำลาย ทำให้ชีวิตต้องอยู่กับปากคอนกรีต ดังปรากฏอยู่ในเมืองใหญ่ๆ ของญี่ปุ่นในปัจจุบัน เรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นพิษนี้เป็นปัญหาแก่ทุกประเทศ แต่ยิ่งเร่งพัฒนาเศรษฐกิจอย่างญี่ปุ่น โอกาสที่สิ่งแวดล้อมจะเลวลงก็มีมากขึ้น

ในขณะเดียวกันเมื่อการผลิตขยายตัวมากขึ้น การใช้

ทรัพยากรธรรมชาติก็มีมากขึ้น ญี่ปุ่นไม่ค่อยมีทรัพยากรของตนเอง จึงต้องไปใช้ของของคนอื่น ญี่ปุ่นอาจจะไม่เคียดร้อนนัก แต่ประเทศที่ถูกญี่ปุ่นใช้ทรัพยากรอย่างมากก็จะต้องเคียดร้อนเข้าสักวันหนึ่ง

สำหรับประเทศไทย ถ้าต้องการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีอัตราความเจริญสูง ก็ต้องใช้ทรัพยากรในอัตราที่มากเช่นเดียวกัน ถ้าเป็นของในประเทศก็อาจจะหมดไปอย่างรวดเร็ว แต่ถ้าไม่มีของตนเองก็ต้องใช้ของต่างประเทศ แต่คนไทยคงไม่มีความสามารถที่จะใช้ของคนอื่นเขาเหมือนอย่างญี่ปุ่น มีแต่คนอื่นเขาจะมาใช้ของไทยเรา

ประการที่สอง ค่าของชีวิตที่เปลี่ยนไปท่ามกลางการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ในสมัยก่อนของใช้ยังมีน้อยอยู่ คนก็เห็นคุณค่าของสิ่งของในยามที่มีของมากขึ้น คุณค่าของสิ่งของก็ย่อมมีน้อยลงไป ดังจะเห็นได้จากว่าเด็กญี่ปุ่นในปัจจุบันไม่ค่อยมีความพอใจในของที่ได้รับ ของใช้เมื่อใช้ไปได้หน่อยก็ทิ้งขว้างจนต้องหาของใหม่ ๆ มาทดแทนกันอยู่เรื่อย แม้แต่บริการบางอย่างก็ต้องเพิ่มความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่การบันเทิงบางอย่าง

ปัญหาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความรู้สึกเอาใจใส่ของคนอื่นนั้นมีน้อยลงไป กล่าวกันว่าคนญี่ปุ่นส่วนมากในปัจจุบันสนใจแต่เรื่องผลประโยชน์ของตนเอง ความคิดถึงหัวอกของคนอื่นไม่ค่อยมีน้ำใจของมนุษย์ค่อย ๆ เทือกแห้งไปพร้อมกับความเจริญในทางเศรษฐกิจ

เท่าที่ผมสังเกตดูการพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่นนั้นขาดการประสานกันกับการพัฒนาทางด้านสังคม จึงเป็นเรื่องราวในทางจิตใจ ทำให้คนประพฤติตนตามใจชอบ และส่งผลเสียหายให้แก่สังคม จนเกิดปัญหาสังคมที่รุนแรงมาก

ยิ่งขึ้น เช่น เด็กไม่เคารพพ่อแม่ บางคนถึงกับตีพ่อแม่ นักเรียนทุบตีครู คนเอาไฟเผาโรงพยาบาล และคดีเยาวชนที่ทำผิดกฎหมายก็มีสถิติสูงสุดเมื่อปี 2526

การที่คนขาดความสนใจต่อกัน ไม่ให้ความช่วยเหลือต่อกัน ขาดความไว้วางใจต่อกัน มีเพื่อนแต่ในวงแคบ ๆ คนแก่จำนวนไม่น้อยต้องอยู่บ้านแต่ลำพัง คนส่วนมากไม่ไปมาหาสู่กัน นอกจากหน้าที่การงานแล้ว ก็จำกัดตัวเองอยู่ในบ้านเล็ก ๆ กับสมาชิกในครอบครัวของตนเองเท่านั้น นี่เป็นเครื่องฟุ้งด้านสังคมที่ไร้ความอบอุ่น ในสังคมเช่นนี้ประชาชนจะมีความสุขจริงหรือไม่ ถึงแม้ว่าจะมีความเจริญทางเศรษฐกิจมันเป็นสังคมที่มนุษย์ต้องการจริงหรือไม่

ไม่ว่าเราจะถือเอาญี่ปุ่นเป็นแม่แบบในการพัฒนาของไทยหรือไม่ สังคมของไทยก็กำลังเดินตามญี่ปุ่นอย่างไม่ลดละ เพียงแต่อาจมีระยะห่างอยู่บ้างเท่านั้น อย่างไรก็ตามผมเห็นว่า ณ จุดปัจจุบันการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของญี่ปุ่นนั้นได้ก้าวมาเกินกว่าขั้นที่จะหยุดยั้งได้แล้ว เหมือนกับกระแสน้ำที่ไม่วันไหลกลับคืน แต่ของไทยยังไม่สายเกินไป พอที่กระแสน้ำจะเปลี่ยนไปในทิศทางที่เราต้องการได้บ้าง ถ้าเราช่วยกันประคับประคอง....

* * *